

RAPID LIBRARY SYSTÉM PRO AUTOMATIZACI KNIHOVEN

Naděžda Andrejčíková

Rapid Library, integrovaný knihovnický systém s modulární strukturou byl vyvinut pro potřeby knihoven v Čechách i na Slovensku s ohledem na platné normy a pravidla.

Modulární koncepce a promyšlený systém vstupu a výměny informací dělají z Rapid Library program, který roste spolu s knihovnou. Rapid Library zkvalitní a ulehčí práci knihovníkům už od počátku myšlenky zakoupení nového dokumentu.

K tomu slouží jednotlivé moduly a části systému:

- Akvizice
- Katalogizace
- OPAC
- Výpůjční proces a služby, Statistiky
- Správa seriálů
- Inventarizace
- Souborný katalog
- Servisní utility a funkce

Systém sleduje každý pohyb dokumentu a poskytuje komplexní informace o titulu i jeho jednotlivých exemplářích. Speciální indexové algoritmy umožní ve velmi krátkém čase vyhledat informace podle definovaných kritérií i v rozsáhlém katalogu. V souladu se světovým trendem Rapid Library nabízí využití čárového kódu k identifikaci dokumentů i čtenářů. Tento způsob práce urychluje práci především ve výpůjčním procesu a při inventarizaci dokumentů.

Popis jednotlivých modulů:

Akvizice:

V tomto modulu vznikají základní informace o dokumentě, které potom přecházejí do ostatních modulů, zejména do katalogu. Princip práce tohoto modulu spočívá v rozsáhlé evidenci údajů.

Jde o tyto evidence:

- akviziční katalog
- vydavatelé
- dodavatelé
- objednávky
- faktury
- rozpočet
- reklamace a upomínky

Akviziční katalog zachytává základní bibliografické informace o dokumentech, které jsou objednané, nebo mohou být objednané. Údaje do tohoto katalogu mohou vstupovat více způsoby :

- přímým vstupem
- import z nabídky vydavatele resp. dodavatele
- dezideráta

K základním údajům patří taky informace o jednotlivých dodavatelích titulu spolu s cenovými relacemi. Při objednávce titulu pracovník oddělení akvizice postupuje následovně:

V první řadě vyplní základní údaje o objednávce, hlavičku objednávky, položky objednávky. V obrazovce jednotlivých titulů mu systém automaticky nabízí tituly vybraného dodavatele, popřípadě úplně nové tituly. U každého titulu má objednavatel možnost zadat údaje pro finanční statistiky, potenciální odběratele (oddělení) a počet kusů pro každé oddělení.

Systém v sobě zahrnuje kursový lístek, takže automaticky dělá přepočet objednávky v měnové jednotce dodavatele i v aktuální měnové jednotce objednavatele. Tyto údaje se přenášejí automaticky do rozpočtu.

Přímo při tvorbě objednávky má uživatel přístup do všech pomocných evidencí, takže v případě potřeby definování nového dodavatele, vydavatele, oddělení atd. nemusí ukončovat práci a přecházet do jiného menu, nýbrž pracuje přímo v jedné a té samé obrazovce. Tisk objednávek může následovat přímo při jejich vytváření nebo dávkovým způsobem.

Při přijímání dokumentů je postup práce opět podobný operacím při ručním příjmu. Uživatel může přijímat dokumenty na základě faktury nebo dodacího listu. V případě dodacího listu není nutná vazba na objednávku a není potřebné vyrábět v systému fiktivní objednávky pro příjem darů a podobných dokumentů.

Podle simulace příjmů může nastat několik případů:

1. knihy jsou dodány spolu s fakturou

V tomto případě uživatel vyplní údaje na faktuře a postupně přidává jednotlivé položky faktury, přičemž může jít o objednané tituly nebo o tituly

dodané bez objednávky. V případě, že jde o objednané tituly, má uživatel k dispozici přehled o všech objednaných a nedodaných titulech od daného dodavatele (uvedeného v údajích na faktuře), z kterých vybere právě zpracovaný titul nebo může zadat příjem úplně nového titulu. Po zadání titulu potvrdí počet přijímaných kusů a udělá distribuci na jednotlivé oddělení, přičemž se generují další akviziční údaje jako je signatura, přírůstkové číslo, čárový kód, způsob získání, který váže na čerpání finančních prostředků z rozpočtu, atd.

2. Přijdou knihy spolu s dodacím listem

V tomto případě je postup podobný jako v bodě 1, kromě údajů na faktuře.

Velmi důležitou funkcí tohoto modulu je sledovanost včasnosti dodávek a automatické generování upomínek. Uživatel již při tvorbě objednávky může zadat periodicitu generování upomínek a maximální počet upomínek rovněž jako datum, do kterého je dodávka akceptována. V případě nedodržení termínu je možné objednávku zrušit.

Po zpracování dokumentu v příjmu přechází tento dokument spolu se všemi informacemi do katalogu, kde následuje případná oprava a upřesnění údajů, doplnění údajů pro kompletní katalogizační záznam. K tomu slouží jednotlivé funkce modulu KATALOG.

KATALOGIZACE

V tomto modulu jsou všechny informace o jednotlivých titulech a jejich exemplářích. Tento modul je možné použít samostatně nebo v souvislosti s výše uvedeným modulem Akvizice.

Umožňuje katalogizovat více typů dokumentů. Uživateli se po vybrání zpracovávaného dokumentu zobrazí základní vstupní formulář daného typu dokumentu. Jednotlivé vstupní formuláře obsahují základní informace.

Přístup k rozšiřujícím obrazovkám je zabezpečený třemi způsoby:

- a/ Rychlou klávesou je možné vyvolat seznam všech doplňujících obrazovek k danému typu dokumentu
- b/ Rychlou klávesou je možné vyvolat doplňující obrazovku k danému poli
- c/ Po splnění daných podmínek může doplňující obrazovka automaticky překrývat hlavní obrazovku.

Pro ulehčení a upřesnění práce katalogizátorů systém nabízí množství validačních tabulek, soubory autorit, několik typů tezurů a slovníků. Základním je seznam hesel použitých v katalogu. Pro uživatele, kteří mají vypracovaný vlastní tezaurus je k dispozici dvouúrovňový tezaurus, jehož příkladem je implementace tezauru EKOINDEX.

Jde o stromovou strukturu tématického zařídění s přepojením na jednotlivá hesla a jejich synonyma, která je možné v dané úrovni použít. Tato vzájemná

vazba funguje i opačně, tzn. že u hesla, popřípadě jeho synonyma, uživatel vidí všechny úrovně stromu, ve kterých může dané heslo použít.

Při věcném zpracování má k dispozici abecední seznam hesel spolu se synonymy. V případě, že vybere pro zpracování synonymum, systém na tuto skutečnost upozorní a nahradí toto synonymum správným deskriptorem.

Nejkomplikovanějším tezaurem implementovaným do systému Rapid Library je tezaurus MESH, používaný ve zdravotnictví.

Jde o víceúrovňový tezaurus, jehož popis byl uveřejněn v časopise Kód číslo 7 /95. Velkou zásluhu na začlenění tohoto tezauru do systému Rapid Library měli pracovníci Slovenské Lékařské knihovny v Bratislavě.

Pro editaci již existujících údajů, ať jde o tituly nebo exempláře, má uživatel k dispozici přímo z formulářů přístup do elektronických katalogů, které umožňují rychlé vyhledávání požadovaných záznamů.

Navazujícím modulem na modul katalogizace je modul OPAC a Výpůjční proces.

OPAC

OPAC slouží k vyhledávání informací uživatelům. Systém Rapid Library nabízí svým uživatelům více způsobů vyhledávání. Velmi používaným a nejjednodušším způsobem je náhrada klasických katalogů elektronickým katalogem. V tomto případě má počítač hned několik výhod. Jde o to, že tyto katalogy se vytvářejí automaticky a vyhledávání v nich je jednoduché a velmi rychlé.

Nevýhodou zůstává, že počítač v tomto případě nedokáže kombinovat několik podmínek výběru. To zůstává na uživateli.

Pro pokročilejší uživatele je k dispozici Rešeršní systém, kde má uživatel k dispozici vstupní obrazovku s poli definovanými pro rešeršování. V každém poli je navíc přístupný elektronický katalog.

Podmínky zadávané do jednotlivých polí je možné kombinovat pomocí logických operátorů AND OR NOT v rámci pole i mezi jednotlivými poli.

Výsledek rešerše si uživatel může prohlédnout přes zobrazovací formáty, které jsou dopředu definovány dodavatelem, nebo si je může vytvořit sám uživatel.

Podle rozhodnutí knihovny je možné se dotazovat na žádané informace přímo z příkazové řádky anebo pomocí SQL, což však vyžaduje určité znalosti z oblasti prostředí Advanced Revelation. Tato možnost je však přístupná jen pracovníkům v oddělení služeb po absolvování školení správce aplikace.

VÝPŮJČNÍ PROCES

Na tento modul je možné nahlížet ze dvou stran

1/ Ze strany čtenáře:

Čtenář má přístup k tvorbě žádanek, což je důležité hlavně v knihovnách, které nemají přímý přístup k fondu, dále má přístup ke tvorbě rezervací v případě, že požadovaný titul není momentálně přístupný pro absenční výpůjčku, k přehledu svých upomínek, žádanek, rezervací a výpůjček. Samozřejmě má přístup do OPACu a elektronického katalogu, jak při tvorbě žádanek, tak při tvorbě rezervací.

2/ Ze strany knihovníka:

Pracovník knihovny má k dispozici evidenci interních a externích čtenářů s přímým propojením na všechny transakce jednotlivých čtenářů, evidenci výpůjček, evidenci návratů. Důkladná parametrizace výpůjčního procesu zabezpečuje jeho uplatnění v každém typu knihoven. Systém nabízí automatické generování upomínek, opožděných návratů na základě pravidel definovaných knihovnou – výpůjčním řádem. Pracovník oddělení služeb má taktéž přístup ke tvorbě žádanek, rezervací, popřípadě k jejich zrušení, k zablokování ztraceného průkazu, přičemž systém sám přenese všechny transakce starého čtenáře na nový průkaz. Systém vede evidenci příjmů a poplatků v oddělení služeb.

Statistiky:

Pro managery knihovny jsou k dispozici komplexní statistiky vyplývající z jednotlivých modulů. Jsou podkladem pro další rozhodování a řízení.

Správa seriálů:

Jedná se vlastně o samostatný systém, který v sobě zahrnuje akvizici, denní evidenci, distribuci, analytický popis, cirkulaci, výpůjčky, vazbu a převod vázaných ročníků do modulu katalog. Akvizice správy seriálů pracuje obdobným způsobem, jako modul Akvizice, přičemž systém na základě periodicity, prvního a posledního čísla generuje očekávaná čísla jednotlivých periodik. Na základě toho se nabízejí v denní evidenci očekávané tituly. V případě mimořádných výtisků se tyto zařadí do seznamu podle časového hlediska.

Uživatel má v evidenci seriálů přesný přehled o jednotlivých číslech, která knihovna obdržela, kde se momentálně nacházejí a současně má přehled o číslech, která jsou ještě očekávána. Přijatý časopis je možné předat k analytickému zpracování, popřípadě mu přiřadit cirkulační seznam.

Systém využívá metodu hvězdicové cirkulace. Výpůjčky časopisů se uskučňují podobným způsobem, jako u ostatních typů dokumentů. V případě

úplných ročníků je možné kompletní ročník automaticky převést jako titul do modulu Katalog.

Souborný katalog:

Rapid Library nabízí tvorbu Souborného katalogu, umožňuje exportovat záznamy do jiných katalogů, jako i využívat jiné souborné katalogy pro přebírání záznamů.

V tomto případě se modul Katalogizace doplní rychlou klávesou, která katalogizátorovi zpřístupní souborný elektronický katalog s možností prvotního prohlédnutí záznamu v souborném katalogu. Tím má katalogizátor možnost porovnat údaje právě katalogizujícího dokumentu se záznamem v souborném katalogu a v případě shody přebrat celý záznam do svého lokálního katalogu, kde potom doplní jen akviziční údaje, týkajících se jednotlivých exemplářů v jeho knihovně.

Tento způsob využívají hlavně knihovny, které nemají přístup k internetu.

Jestliže porovnáme náklady na jeden záznam při přebírání záznamů z jiné knihovny modemem se současným stavem telekomunikací a s náklady na paměťová média a čas přenosu, tak je to jedno z řešení pro retrokonverzi hlavně ve veřejných knihovnách, které mohou čerpat s NBC, popřípadě z dat ostatních knihoven, které mají záznamy v elektronické podobě.

System přitom ponechá beze změny údaje o původním zpracovateli záznamu a datu zpracování. Takže je možné kdykoliv ukázat, která knihovna odkud přebrala záznamy, v případě , že knihovny si za tyto záznamy budou účtovat poplatky.

INVENTARIZACE:

Modul inventarizace knižního fondu předpokládá identifikaci jednotlivých exemplářů čárovým kódem. Samotná inventarizace potom spočívá ve snímání čárových kódů v daných lokacích a dislokacích do přenosné databanky – trackeru, přenos snímaných údajů do počítače a následné zpracování. Data v Katalogu a Výpůjčním procesu jsou porovnána s daty nasnímanými v jednotlivých lokacích a dislokacích.

System nabízí výstup s údaji o tom, které dokumenty chybí, které se nacházejí v jiných lokacích, popřípadě v jiných dislokacích.